

Defensio Francisci Davidis and De dualitate tractatus Francisci Davidis (Cra-coviae, 1582). XXXVIII+492 l. Bp 1983. (Hasonmás kiadás)

Dávid Ferenc halálának 400. évfordulóján, 1979-ben, a Magyar Tudományos Akadémia Reneszánsz Kutató Csoportja *Antitrinitarianism in the Second Half of the 16th Century* (Antitrinitarizmus a 16. század második felében) címen nemzetközi kollokviumot rendezett Siklóson. A tanácskozás egyik kiemelkedő eredménye volt a *Bibliotheca Unitariorum* (Unitárius Könyvtár) alapítvány létesítése. Célja: kiadni az unitarizmus történetére vonatkozó 16–17. századbali ritka unitárius műveket, hogy a kutatók e forrásértékű munkákhoz hozzáférjenek. Az Unitárius Könyvtár sorozat első kiadványa a *Defensio Francisci Davidis — Dávid Ferenc védelme c.* munka.

A latin nyelvű kiadvány szerkesztői: Paleologus Jakab, Hertel Dávid (Dávid Ferenc fia és Gliirus-Vehe-Mátyás. A könyvnek három kiadása ismeretes. Az első — Socinus Faustus állítása szerint — 1580-ban jelent meg Frankfurtban; a második 1581-ben, az impresszum szerint Bazelben; a harmadik — az 1581 évnek bővített tartalmú kiadása —, hely és idő jelölése nélkül 1582-ben. A két utóbbi kiadás Aleksy Rodecki krakkói nyomdájában készült. Az 1979. évi kiadás szerint a negyedik, az 1582. évinek változatlan újranomása.

A *Defensio* háttere Dávid Ferenc Jézus ember voltáról szóló tanítása, mely az 1571–1579. években beleütközött egyfelől az erdélyi unitarizmus konzervatív teológiai irányába, másfelől a protestáns felekezetek és az ellenreformáció dogmatizmusába. Az unitárius egyház radikális és konzervatív iránya között kitört hitvita végül is az ellenreformáció és Báthori Kristóf fejedelem által, Dávid Ferenc ellen megrendezett politikai perbe torkollott, mely a reformátor és egyházalapító elítélésével és bebörtönzésével ért véget. Dávid Ferenc elítélése és halála ekkeseredett vitát váltott ki mind az unitárius egyházban, mind a külföldi szabadelvű vallási gondolkodók között. Ennek során jelent meg Dávid Ferenc védelmét és ügyének tisztázását célzó *Defensio*, melyben jellegénél és tartalmánál fogva tulajdonképpen hét különböző írás van az alábbi sorrendben.

1. *De non invocando Jesu Christo in precibus sacris, theses Francisci Davidis, propositae Fausto Socino* — Dávid Ferenc négy vitatétele Jézus nem-imádásáról, melyben a Biblia alapján állítja, hogy egyedül Isten imádandó.

2. *Haec quae supra scripta sunt, tradidit D. Franciscus Davidis, Fausto Socino, ad quae ipse ita respondit* — Socinus Faustus válasza Dávid tételeire, mely szerint Krisztust lehet imádni, Istent viszont kell imádni.

3. *D. Franciscus Davidis Fausti Socini obiectis sic respondit* — Dávid Ferenc felelete Socinus állításaira, melyben cáfolja a Jézus imádásának igazolására felhozott érveket.

4. *Iudicium Ecclesiarum Polonicarum de causa Francisci Davidis, in questione de vera hominis Jesu Christi, filii Dei viventis invocatione, prius impressum solum Claudiopoli in officine relicte Casparis Helti Anno 1579 (recte 1580)* — a lengyel egyház döntése Jézus imádásáról. A lengyel unitáriusok, Blandrata György kérésére, a Belzycze-i zsinaton (1579. augusztus) tárgyalták Dávid és Socinus vitáit, és Jézus imádása mellett határoztak. Egyben kifejezésre juttatták azt is, hogy az erdélyiek vitás teológiai kérdéseiket maguk oldják meg, a világi hatóság beavatkozása nélkül. A döntést a zsinaton részvevő lelkészek névében Alexander Vitrelius írta alá és küldte el. A lengyel egyház döntését Blandrata a maga és Socinus igazolása érdekében 1580-ban Kolozsvárt kinyomtatta.

5. *Loci aliquot insignes ex Scripturis Sanctis pro vera et solida Jesu Christi invocatione afferenda candide depromti* — Blandrata készítette kivonat a lengyel egyház döntéséből és újszövetségi idézetei Jézus imádásának bizonyítására.

6. *Confutatio vera et solida iudicii Ecclesiarum Polonicarum, de causa D. Francisci Davidis, in questione de vera hominis Jesu Christi, filii Dei viventis invocatione* — a lengyel egyház döntésének bírálata és Dávid Ferenc perének ismertetése, Paleologus Jakabtól. Ebben található az *Epistola Fratrum Transilvanorum* c. valószínűleg Trauzner Lukács, kolozsvári tanácsjegyzőtől származó rövid írás is, mely hasonlóképpen Dávid perének lefolyását beszéli el.

7. A *Defensio* záró fejezetében található *De dualitate tractatus, Francisci Davidis in tria capita distinctus* — Dávid Ferenc rövid teológiai műve. (Márkos Albert fordította magyarra és az Unitárius Lelkészek Országos Szövetsége adta ki 1943-ban *Dávid Ferenc értekezése a kettős istenségről* címen). Ebben az értekezésben az unitárius reformátor cáfolja azokat az antitrinitárius nézeteket, melyek Jézus imádásának hirdetésével tulajdonképpen a kettős istenséghez vezetnek. Tanítja, hogy Jézus közbenjáró Isten és az emberek között, de csak tanítása és példája által. Kiemelést érdemel az 1579. febr. 24-i tordai zsinatra készített 15 tétele és az a megállapítása, mely szerint, ha nem imádkozhatunk közvetlenül az Atyához, és nem hívhatjuk őt segítségül, akkor Isten igaz tisztelete Jézus eljövetele előtt nem lett volna lehetséges.

A *Defensio* Dávid Ferenc védelmére, radikális reformációjának igazolására készített vitairat; valójában vádirat Blandrata, Socinus és mindazok ellen, akik szerepet játszottak Dávid Ferenc elítélésében. Állásfoglalásában, az események és személyek megítélésében, végkövetkeztetéseiben nyomatékosan érvényesül Erdély ellentététől feszülő politikai és vallási helyzete, a hitvitáktól túlfutott légköre. A gyűjteményes kötet ennek ellenére Dávid Ferenc perének egyik legfontosabb forrása marad.

A kiadvány gondos szerkesztése Dán Róbert professzor érdeme. Elismerés illeti angol nyelvű, alapos bevezető tanulmányáért Balázs Gyula kutatót, aki nemcsak az eddig ismert forrásokat és irodalmat használta fel biztos áttekintéssel, hanem új adatforrásokat is feltárt és munkájába bedolgozott. Észrevételezzük azonban munkájának egyes hiányosságait is. Így pl. a Dávid Ferenc ügyében ítélező fehérvári országgyűlés nem júliusban volt, hanem június 1—2 napjaiban. Az unitárius reformáció elismerése 1568-ban történt és nem 1571-ben. A marosvásárhelyi országgyűlés 1571-ben csupán ismétli rövidebb formában az 1568 évi tordai országgyűlés határozatát. Indokolatlanul mellőzi Leleszi Jánosnak, az Erdélybe befogadott jezsuiták vezetőjének, Dávid Ferenc peréről Rómába küldött jelentését. Mindezek természetesen nem vonnak le semmit a tanulmány értékéből.

A kötetben való eligazodást megkönnyíti a név- és a bibliai helyek mutatója. A könyv nyomdai kialakítása és szép formája kielégíti a legmagasabb igényeket. Várakozással tekintünk az *Unitárius Könyvtár* újabb kiadványai elé (e. j.)

Unitárius énekeskönyv. Tizenegyedik kiadás. Unitárius Egyház kiadása, Kolozsvár-Napoca, 1983. XII+246 l.

Az Unitárius Egyház énekeskönyve tisztos múltra tekint vissza. A hagyomány szerint az első nyomtatott, Dávid Ferencnek tulajdonított énekeskönyv 1570 körül jelent meg. Az újabb irodalomtörténeti kutatások az első énekeskönyv megjelenését 1605—7-re teszik. Ennek a régi énekeskönyvnek öt kiadása ismeretes; ebből állított össze A. Székely Sándor 1837-ben egy új énekeskönyvet, mely hat kiadást ért meg. 1924-ben jelent meg sorrendben a harmadik énekeskönyvünk, mely jelenleg is használatban van. A tizenegy kiadás közül csak az 1934. évi, a harmadik érdemi meg igazában a kiadás nevet, a többi jóformán csak utányomás.

Az 1924-ben kiadott, gyökeresen megújított formájú és tartalmú énekeskönyv szerkesztője Pálffy Márton volt a kolozsvári unitárius főgimnázium tanára, munkatársai: Vári Albert, Régeni Áron, Pap Domokos és Sándor János. Az új énekeskönyv előre lépett jelentett egyházi énekkulturánkban, fejlesztette a gyülekezeti éneklést és mélyítette az istentisztelet áhítatát. „Lehet, sőt több mint bizonyos, hogy sokszor nem találtuk el mi sem a megfelelő hangfogást, — írta Pálffy Márton — de hogy az út, amelyre rá akarunk lépni helyes és erre az útra végre rá kell lépünk, mert különben éneklésünk sohasem lesz istentiszteletünknek eleven és építő része, azt mindannyian tudjuk“.

Az énekeskönyv dr. Kovács Lajos püspök ajánlásával és Pálffy Mártonnak az első kiadáshoz írt előszavával jelent meg, igényes formában.

Rezi Elek

Ferencz József: *Unitárius káté*. 18. átdolgozott kiadás. Az Unitárius Egyház kiadása, Kolozsvár-Napoca. 1983. 44 l.

Az unitárius kátéirodalom maradandó értékű alkotása Ferencz József műve, amely először 1864-ben jelent meg, mint „konfirmációra előkészítő kézikönyv“. A szerző életében a könyv 11 kiadást ért meg: 1864, 1869, 1875, 1885, 1896, 1899, 1902, 1906, 1912, 1921 és 1927-ben; ezek közül a harmadik átdolgozott kiadás, mely 27 lényeges változtatást tartalmaz. Ferencz József halála után a kátének 7 kiadása volt: 1934, 1943, 1947, 1954, 1973, 1979 és 1983-ban. Az 1947 évi kiadás lényeges átdolgozást mutat az 1943. évihez képest. 1972-ben az Egyházi Képviselő Tanács megbízásából Lőrinczi László és dr. Erdő János a káté szövegén alapvető átdolgozást végeztek, hitelveink fokozottabb érvényesítését tartja szemelőtt. Ez az átdolgozott szövegű káté 1973-ban jelent meg; a mostani ennek változatlan utánnyomása, mely 135 kérdésben és feleletben foglalja össze a konfirmáció ismeretanyagát.

Említésre méltó, hogy a káté 1892-ben német nyelven is megjelent, Grätz Mor kolozsvári evangélikus lelkész fordításában.

A káté technikai kivitelezése és szép formája a kolozsvári nyomdaipari vállalat munkáját dicséri.

Rezi Elek

SEMĂNĂTORUL CREȘTIN

CHRISTIAN SOWER

Revista
Bisericii Unitariene
din R. S. România

Journal of the
Unitarian Church
in R. S. Romania

XC ● CLUJ-NAPOCA ● 1984/1

CUPRINSUL ● CONTENTS

Dr. Lajos Kovács: An nou fericit! ● A Happy New Year!	1
Pietre de hotar istorice. ● Historical Landmarks	3

STUDII ● STUDIES

Dr. Ernő Kállay: Să vorbim despre moarte ● In the Face of Death	5
Dr. András Bodor: Tibet și Körösi Csoma Sándor ● Tibet and Körösi Csoma Sándor	17
Dezső Szabó: Cavoul bisericii unitariene din Cluj ● The Crypt of the Kolozsvár Unitarian Church	24

LUCRĂRI OMILETICE ● SERMONS

Dénes Jakab: Cea de a doua milă ● The Second Mile	30
Ferenc Szász: A vizita orfanii ● The True Religion	32
Bănușii văduvei sărace ● The Poor Widow's two Mites	34
Nu mă lepăda la vremea bătrîneții ● "Do not Cast me off"	37
Cine surpă un zid, va fi mușcat de șarpe ● The Narrow Road that Leads to Life	39
„Birna și paiul” ● The Speck and the Plank	42
„Iată-mă, trimite-mă” ● "Here Am I, Send me"	44

VIATA BISERICIASCA ȘI ȘTIRI ● CHURCH LIFE — NEWS	47
--	----

RECENZII ● BOOK REVIEWS	50
-----------------------------------	----

Colectivul de redacție — Editors

Președintele și redactor responsabil: dr. Lajos Kovács episcop, membrii: dr. János Erdő (redactor responsabil adjunct), dr. Árpád Szabó, Dezső Szabó (redactori), György András și Lőrinc Mikó.

Redacție—Editorial Office: 3400 Cluj-Napoca, B-dul Lenin nr. 9, R. S. România, Tel. 15271.

